

4. Зязюн І. А. Технологізація освіти як історична неперервність. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/6145/1/зязюн4.pdf> (дата звернення: 29.10.2021).
5. Кларин М. В. Педагогическая технология. Москва : Знание, 1989. 77 с.
6. Коломієць Н. А. Педагогічні технології: з теорії питання. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*: зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Київ : Міленіум, 2006. С. 231–240.
7. Лернер И. Я. Внимание: технология обучения. Советская педагогика. 1990. № 3. С. 138–141.
8. Педагогічна технологія як категорія педагогіки. *Завуч*. 2006. № 36. (вкладка). С. 1–5.
9. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: учебное пособие. Москва : Народное образование, 1998. 256 с.
10. Смагін І. Педагогічна технологія і методична система в шкільному навчанні. URL: http://zippo.net.ua/data/files/KafMetNavPredm/NaukRobota/3_Smagin_II.pdf (дата звернення: 29.10.2021).
11. Стрілець С. І. Інноваційні педагогічні технології у вищій школі: навчально-методичний посібник. Чернівці, 2012. 200 с.

Оксана БУРЛАКА

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД

Обраний Україною європейський вектор розвитку вищої освіти передбачає прийняття європейських стандартів у підготовці фахівців. Реформування освіти, що полягає в посиленні автономності закладів вищої освіти (ЗВО), розширенні академічної мобільності, зосередженості на формуванні професійних компетентностей, необхідних здобувачам для успішного працевлаштування, має враховувати і більш активну реалізацію принципів гендерного паритету. Імплементация гендерного підходу в освіту є вкрай необхідною для побудови демократичного суспільства, яке базується на визнанні рівних прав і можливостей кожної людини.

Гендерна проблематика у всіх сферах життєдіяльності загалом й у галузі освіти зокрема цікавить багатьох учених. Так, окремим питанням реалізації гендерної політики в освіті присвячені праці С. Гладченко, Т. Деділової, І. Токар, І. Царенко, прояви мовного сексизму в підручниках досліджували Т. Дрожжина, Т. Коробкіна, О. Малахова, О. Марущенко, Т. Рябова, розвиток гендерної культури студентів став об'єктом уваги М. Воровки, І. Загайнова, І. Лисової, іноземний досвід гендерного виховання вивчали Л. Ковальчук, Т. Паничок, Л. Смоляр та ін. Метою цієї статті є узагальнене висвітлення основних напрямів реалізації гендерного підходу у процесі підготовки фахівців у закладах вищої освіти.

Одним із шляхів утілення гендерного підходу в діяльність вишів є гендерна освіта, яка передбачає введення в навчальний процес різноманітних дисциплін і спецкурсів з гендерної проблематики, організацію відповідних наукових гуртків, підготовку навчальних програм, написання підручників, методичних посібників.

Про впровадження гендерної компоненти до навчального процесу закладів освіти йдеться в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків» (№ 2866–IV від 8 вересня 2005 р.): «До навчальних програм вищих навчальних закладів, курсів перепідготовки кадрів включаються дисципліни, які вивчають питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, та факультативне вивчення правових засад гендерної рівності на основі гармонізації національного і міжнародного законодавства» [3]. Із 2018–2019 н. р. в усіх закладах

загальної середньої освіти опановують предмет «Громадянська освіта», учні мають змогу ознайомитися з такими поняттями, як гендерний паритет, модель сім'ї, гендерна дискримінація тощо. Щодо закладів вищої освіти, то введення в навчальний процес гендерно зорієнтованих дисциплін поки що не набуло обов'язкового характеру, однак більшість вишів України, дбаючи про модернізацію навчального процесу, покращення якості університетської освіти, створюють усі умови, аби здобувачі могли оволодіти необхідними гендерними знаннями. Першими такими розробками стали навчальні програми курсів з гендерних досліджень в соціології (Н. Лавриненко) та філософії (Н. Чухим), видані на базі Інституту соціології НАН України та Київського національного університету ім. Т. Шевченка в 1998 р. [5, с. 497]. У подальшому з'явилася ціла низка спецкурсів, що висвітлюють широке коло гендерних проблем. Наприклад, у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка викладається вибіркова дисципліна «Гендерний підхід у педагогіці», метою якої є підготовка магістрантів (спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки) до усвідомлення ролі і значення гендерного підходу в сучасних реаліях, розуміння сутності гендерних проблем у педагогіці, формування гендерного формату мислення, гендерної свідомості, вільної від статево-рольових стереотипів, вивчення та узагальнення різноманітних форм і методів гендерного виховання і соціалізації особистості [1], а також «Гендерна лінгвістика», «Гендерна проблематика в сучасних медіа», у Київському університеті імені Бориса Грінченка, в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова, Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка та інших закладах вищої освіти України читають курс «Гендерна педагогіка». В університетах-учасниках програми ERASMUS+, де готують фахівців за спеціальностями Освітні, педагогічні науки (Освітні вимірювання. Гендерні студії: науковий аспект) (Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка), Політологія. Гендерні студії (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя), Психологія (Соціальна психологія. Гендерні студії) (ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»), викладають низку гендерно спрямованих дисциплін: «Основи гендерних досліджень», «Статистичні показники гендерної рівності», «Основи теорії гендера», «Гендерна політика», «Гендерна психологія», «Освіта і гендер», «Гендерні історичні студії», «Теорії гендера», «Гендер і кар'єра» [6, с. 5].

Особливо важливою є гендерна компонента для навчально-виховного процесу педагогічних закладів вищої освіти. Школа, як і сім'я, є одним з найбільш значущих інститутів гендерної соціалізації. Гендерний підхід у загальній середній освіті постає як один із складників особистісно орієнтованого підходу до навчання й виховання, який ураховує індивідуальні особливості дитини відповідно до її статі та передбачає на основі цього визначення змісту, форм і методів організації освітнього процесу, створення доброзичливого (гендерокомфортного) середовища, спрямованого на розвиток особистості відповідно до її природного потенціалу. Реалізація такої гендерної політики у школі неможлива без наявності в педагогів відповідної компетентності. Дослідники визначають гендерну компетентність (І. Загайнов [2], О. Каменська [4], Л. Столярчук [7] та ін.) як одну з ключових компетентностей учителя, вона об'єднує знання про сутність гендерного підходу в освіті, вміння втілювати в життя гендерну стратегію організації навчального процесу. Основна мета теорії гендерного підходу в педагогічній освіті полягає у вивченні закономірностей формування особистості майбутнього вчителя як представника певної статі, в конкретизації шляхів і способів досягнення гендерної рівності. Реалізація гендерного складника освіти передбачає деконструкцію традиційних культурних обмежень, розвиток потенціалу особистості незалежно від її статі, осмислення і створення умов для максимального самовдосконалення й розкриття

здібностей здобувачів під час навчально-виховного процесу у виші, сприяння егалітарній педагогічній взаємодії.

Особлива увага має приділятися гендерному вихованню, що вважається пріоритетним завданням виховної роботи закладів вищої освіти. Систематично слід проводити різноманітні заходи, зокрема тренінги, майстер-класи, квести, флеш-моби, фотоконкурси, присвячені питанню рівності чоловіків і жінок, подоланню гендерних стереотипів, проявів сексизму. Варто уникати таких гендерно маркованих назв виховних заходів, як «Студент року», «Лідер університету», «Спортсмен факультету», якщо в дійстві беруть участь і студентки. У проєкті «Стратегії упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2020» радять відмовитися від традиційних свят на зразок «Конкурс краси», «Лицарський турнір», які відтворюють гендерну сегрегацію [8].

Реалізації гендерного підходу в освіті сприяє також діяльність гендерних освітніх центрів, які функціонують на базі вишів різних міст України. Історія становлення кожного центру є унікальною, іноді минало багато часу між наміром створення організації та власне юридичним затвердженням її діяльності. Показовим у цьому разі є шлях розвитку гендерного центру, започаткованого в 1991 році жінками-науковцями Інституту літератури НАН України В. Агеєвою, С. Павличко, Т. Гундоровою, Н. Зборовською у формі феміністичного семінару, який функціонував аж до 1998 року. Лише 1998 року ініціаторки феміністичного семінару перейменували його в центр гендерних студій при Інституті літератури НАН України та здійснили юридичну реєстрацію центру. Створення гендерних освітніх центрів зазвичай базувалося на ентузіазмі жінок-лідерок, їхньому бажанні долати «гендерну сліпоту» суспільства, при цьому вектор діяльності таких об'єднань прямо залежав від наукових та викладацьких уподобань їхніх організаторів.

Сучасні дослідники виокремлюють три етапи становлення гендерних освітніх центрів України:

I етап – 90-ті рр. ХХ ст. Цей етап позначений появою перших центрів, коло наукових інтересів яких обмежувалося переважно проблемами феміністичного характеру (Український центр жіночих студій, 1992 р.; Харківський центр гендерних досліджень, 1994 р.; Південноукраїнський центр гендерних проблем, 1996 р.). Варто відзначити суттєву державну підтримку, якої зазнали такі об'єднання, це слугувало їхній популяризації та швидкому поступу. Щоправда, робота центрів здебільшого мала акумулятивний характер.

II етап – 2001 – 2009 рр. На межі тисячоліть проблема усунення гендерної нерівності постала особливо гостро. Саме освіті як найвагомішій із суспільних інституцій відводиться провідна роль у формуванні вільного від гендерних стереотипів мислення молоді. Осередки гендерної освіти цього періоду (Український центр гендерної освіти Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», 2001 р.; Закарпатський обласний центр гендерної освіти при Ужгородському національному університеті, 2003 р. та ін.), створені також за ініціативи окремих активістів, працюють не лише в напрямку розвою науково-аналітичної джерельної бази, а й проводять тренінги з викладачами та здобувачами вищої освіти стосовно питань гендерної рівності, подолання проявів гендерної дискримінації. Багато студентів займається волонтерською діяльністю, поширюючи гендерні знання з-поміж інших верств населення.

III етап – 2010 – до сьогодні. Поява гендерних освітніх центрів цього етапу часто детермінована реалізацією різноманітних проєктів та грантів. Наприклад, з грудня 2010 року на базі КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» за ініціативою Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні, яка є спільним проєктом ЄС та Програми розвитку ООН, проводяться тренінги з удосконалення гендерної компетентності

педагогів, Центр гендерних досліджень ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» діє також у межах цього проекту.

У вересні 2011 року Харківський обласний гендерний ресурсний центр спільно з Представництвом Фонду імені Фрідріха Еберта заснував Всеукраїнську мережу осередків гендерної освіти з метою посилення імплементації гендерного підходу до освітнього простору вищої школи. Сьогодні Мережа об'єднує понад 40 центрів та кафедр ЗВО різних міст України.

Отже, основними напрямками формування гендерочутливого світогляду студентів у вищій школі є безпосередня освітня діяльність, спрямована на застосування передових гендерно зорієнтованих технологій, методів, підходів навчання, інтеграція в освітній простір дисциплін, що висвітлюють гендерну проблематику, проведення виховних заходів, присвячених різним аспектам маскуліної й феміної взаємодії, пошуків діяльності гендерних освітніх центрів, метою яких є підвищення гендерної компетентності студентської молоді. Перспективу подальших наукових пошуків вбачаємо в характеристиці з погляду гендера мовленнєвої та соціальної поведінки викладача.

Список використаних джерел

1. Гендерний підхід у педагогіці : електронний посібник для самостійної роботи та дистанційного навчання здобувачів освітнього ступеня «магістр» (денна форма навчання) спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка / О. Ю. Ільченко, Н. В. Кононец. Полтава, 2020. 58 с. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/10002/1/-2020.pdf> (дата звернення: 15.11.2021).
2. Загайнов И. А. Формирование гендерной компетентности педагога в процессе профессиональной подготовки : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Йошкар-Ола, 2007. 22 с.
3. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків» (№ 2866–IV від 8 вересня 2005 р.). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2866-iv-3177> (дата звернення: 15.11.2021).
4. Каменская Е. Н. Гендерный подход в педагогике : автореф. дисс. ... д-ра пед. Наук : 13.00.01. Ростов-на-Дону, 2006. 62 с.
5. Основи теорії гендеру: навчальний посібник. Київ : «К.І.С.», 2004. 536 с.
6. Програми гендерних студій в українських університетах / за ред. О. Л. Зінюк. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника», 2019. 788 с.
7. Столярчук Л. И. Гендерный подход к педагогическому образованию в вузе. *Известия ВГПУ*. Волгоград, 2011. С. 91–94.
8. Стратегія упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2020». URL: <http://gender-ck.inf.ua/articles/strategiya-uprovadzheniya-gendernoyi-rivnosti-ta-nediskriminaciyi-u-sferi-osviti-osvita-gendernij-vimir-2020> (дата звернення: 15.11.2021).

Тетяна ЛИТОВЧЕНКО

ЗМІСТ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КИЇВСЬКОГО ІМПЕРАТОРСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ СВЯТОГО ВОЛОДИМИРА

Динамічні процеси соціально-економічного життя українського суспільства визначають суттєве оновлення змісту діяльності всіх соціальних інститутів, зокрема